

»SPELJATI POGOVOR«
 Povednost tehnološko posredovane komunikacije o fizičnih
 prostorih in bivanju v njih

Mateja Habinc

53

IZVLEČEK

Članek posega na področje metod etnološkega raziskovalnega dela oziroma različnih načinov komuniciranja. Predstavlja izkušnje s telefonskimi in predvsem spletno posredovanimi videokonferenčnimi pogovori kot raziskovalnimi tehnikami dela in jih primerja s pogovori in terenskim delom v živo. Ukvarja se z vlogo in možnostmi informacijsko-komunikacijske tehnologije kot komunikacijskega posrednika ter z vprašanji, kaj tovrstno tehnološko posredovana komunikacija raziskovalno omogoča oziroma česa ne. Pri tem preizprašuje vlogo raziskovalca, njegove možnosti utelešenega izkušanja in razumevanja, sploh ko gre za raziskave fizičnih prostorov na daljavo.

Gljučne besede: metodologija, spletno posredovana komunikacija, telefonski pogovori, razvoj, prostor

ABSTRACT

The article discusses methods in ethnological research work or different ways of communicating. It presents experiences with telephone conversations and, above all, internet-based video-conference conversations as research techniques, comparing them to live conversations and field work. It deals with the role and possibilities of information-communication technology as a communicational intermediary and with the issue of what such technologically conveyed communication facilitates in research and what it does not. It questions the role of researchers and the possibilities of embodied experiencing and understanding, especially in researching physical spaces remotely.

Key words: methodology, online communication, telephone conversations, development, space

Uvod

V okviru obveznega seminarja pri predmetu Etnološke regionalne raziskave Slovenije za prve letnike na drugi stopnji študija etnologije in kulturne antropologije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo v zimskem semestru študijskega leta 2020–2021 sodelovali z Lokalno akcijsko skupino (LAS) oziroma Razvojnim centrom Srce Slovenije, predvsem z dipl. etnologinjo in kulturno antropologinjo Mijo Bokal. Na območju LAS Srce Slovenije, »lokalnega pogodbenega partnerstva, ustanovljenega z namenom spodbujanja celovitega

in uravnoteženega razvoja na območju Srce Slovenije po pristopu ‚od spodaj navzgor‘ (Spletni vir 1), naj bi si študenti¹ ogledali posamezne občine (Dol pri Ljubljani, Moravče, Litija, Šmartno pri Litiji, Lukovica, Kamnik) in v pogovorih s predstavniki omenjene LAS izvedeli, kako so zadovoljni (ali ne) s kakovostjo bivanja v posameznih krajih, z (ne)uresničenimi projekti iz programskega obdobja 2014–2020 ter kaj predlagajo kot prioritete prihodnjega razvoja krajev oziroma z omenjeno znamko označenega območja. LAS Srce Slovenije je pripravila seznam in stike potencialnih sogovornikov, vsak študent pa naj bi z njimi poleg ogleda območja opravil dva pogovora.² Toda tako načrtovano terensko delo se je že kmalu po začetku študijskega leta izkazalo kot neizvedljivo, saj sta se študij in raziskovanje zaradi epidemije covid-19 bolj ali manj že konec oktobra večinoma preselila na splet.³

54

Članek zato predstavlja izkušnje s pogovori, ki so jih študenti izvedli večinoma s pomočjo različnih spletnih orodij, deloma po telefonu in le v manjši meri v živo. Pri premisleku, kako (terensko) raziskovalno delo prilagoditi epidemiji in omejitvi fizičnih stikov (prim. npr. Lupton 2020), smo namreč sledili dejstvu, da raziskovanje s pomočjo spleta sicer ni novo (prim. npr. LSE Digital Ethnography Collective Reading List 2020; Sade-Beck 2004: 48),⁴ a da s pandemijo oziroma epidemijo covid-19 ni več stvar izbire, ampak nuje (Howlett 2021: 2). V primerjavi z raziskovanjem v živo, tj. s fizično prisotnostjo na prostorih in ob ljudeh, ga ne razumem kot manjvredno ali nelegitimno, ampak kot specifičen način vpogleda v življenja in razmišljanja ljudi (prim. Postill 2016: 7–8). Do podatkov o kakovosti bivanja na posameznih območjih in njihovi razvitosti so študenti večinoma torej dostopali tehnološko posredovano, a članek se ne ukvarja z vsebino pogovorov, ampak z vlogo tehnologije kot komunikacijskega posrednika oziroma z izkušnjami različnih pogovorov. Če naj bi se namreč (intervencijska) antropologija uveljavila kot pomembna komponenta v interdisciplinarnih raziskavah in razvoju novih, tako tehnoloških kot netehnoloških rešitev, saj lahko etnografske podatke uporabimo za oblikovanje konkretnih predlogov za preoblikovanje skupnosti in družbe (Podjed 2019: 29), članek torej ponuja vpogled v specifičnosti tehnološko posredovanih komunikacij o izbrani temi in premislek, kaj takšne komunikacije omogočajo oziroma česa ne. Kaj z njimi lahko raziskujemo, kaj pa morda ostaja raziskovalno nedostopno. »Antropologija bi morala poleg predmeta proučevanja, torej kulture, ohraniti še etnografijo kot osrednjo metodo. To sicer s pridom uporabljajo (in po potrebi prilagajajo) v drugih vedah, npr.

¹ Maja Boh, Matija Dolenčič, Pija Japelj, Tajda Jerkič, Jakob Jurkas, Aleksandra Kansky, Tina Krašovic, Lana Križaj, Maruša Marn Eržen, Urban Mislej, Mirjam Perez Zelenc, Darjo Peršič, Meta Poklukar, Anja Poznič, Karin Robin, Teja Romšak, Sara Sakač, Katarina Sosič, Nina Sovič, Lina Troha in Andrej Vuksanović. Študenti so v nadaljevanju članka podobno kot njihovi sogovorniki navedeni z inicialkami – razen, ko so v gradivu v celoti ali le deloma navedli, da želijo ostati anonimni. Zbrano gradivo, ki je v soglasju s sodelujočimi v raziskavi dostopno javnosti, hranita dokumentacija Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in dokumentacija LAS Srce Slovenije.

² Ter prispeval dva transkripta, dva povzetka in dve refleksiji pogovorov in obveščena soglasja glede objave osebnih podatkov. Zapisali naj bi tudi vtise lastnih opažanj v zvezi z razvojem in kakovostjo bivanja v preučevanih krajih oziroma na območjih.

³ Preučevane kraje oziroma območje in delovanje LAS Srce Slovenije je Mija Bokal zato predstavila študentom s spletnim predavanjem, na pogovore pa so se poleg z brskanjem po krajevni literaturi in virih (leksikoni, enciklopedije) lahko pripravili tudi s pomočjo spletnih informacij in z vpogledom v Strategijo lokalnega razvoja LAS Srce Slovenije.

⁴ Za pomoč pri iskanju literature o raziskovanju v povezavi s spletom se zahvaljujem tudi Danu Podjedu.

psihologiji, sociologiji in ekonomiji, a še vedno ostaja, če sledimo Hannerzu, prepoznavna antropološka blagovna znamka« (Podjed 2019: 20). Tako članek ne razpravlja o digitalni etnografiji oziroma raziskovanju družb in kultur v digitalnih okoljih, ampak gre za vpogled v »antropologijo od doma« (Góralaska 2020: 46–47), izvedeno (tudi) s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), ki ni le medij komunikacije, ampak dejavnik, ki vpliva tako na kakovost komunikacije kot na percepcijo dialoga med raziskovalcem in udeležencem (Salmons 2012: 2; prim. Fine in Abramson 2020: 169; Jowett, Peel in Shaw 2011: 366). Vse to sicer velja tudi za druge tehnologije, a IKT ima svojevrsten vpliv na prostorskost in časovnost raziskovanja kot tudi na kakovost zbranega gradiva, kar po Ahlin in Li terja predvsem spremenjeno razumevanje terena. Če raziskovalce namesto terena kot geografske lokacije namreč zanimajo terenski dogodki, pozornost preusmerimo na odnose med ljudmi, IKT, infrastrukturami in njihovimi družbenopolitičnimi konteksti, zanima pa nas, kako različni komunikacijski načini, s pomočjo pripomočkov IKT, raziskovalci in raziskovani vplivajo na raziskovalno delo. Teren dojemamo kot kontinuum prostorsko-časovnih dogodkov in odnosov med ljudmi v različnih družbenopolitičnih kontekstih (Ahlin in Li 2019: 18), pri tem pa tehnologija ni le komunikacijsko orodje, ki stik sploh omogoča oziroma tradicionalne etnografske metode prevaja v digitalni prostor. Odnosov namreč ne ustvarjajo le ljudje, ampak tudi tehnologije, ki jih zato lahko razumemo kot agense (Ahlin in Li 2019: 5). V članku, ki večinoma razpravlja o primarnem, s pomočjo spleta posredovanem raziskovanju (Salmons 2012: 5),⁵ torej opazujem, kaj je zaradi IKT bolj izpostavljeno, kaj pa bolj zakrito, ter kaj so prednosti in pomanjkljivosti tovrstne tehnološko posredovane komunikacije (prim. Ahlin in Li 2019: 8). Med drugim se sprašujem, kako je tehnologija vplivala na zasnovo, izvedbo in izsledke raziskave, kako so potekali pogovori, kako so različne vrste komunikacije doživljali in se nanje odzivali sogovorniki (prim. Salmons 2012: 6–7) in tudi študenti v vlogi raziskovalcev.⁶ Antropološkega znanja namreč ne razumem le kot znanje o dogodkih, praksah in idejah, ampak tudi kot znanje o procesih, skozi katere se ti dogodki, prakse in ideje kažejo kot pomembni, neizogibni, obvezni, nori ipd. Antropološka pripoved naj bi namreč predstavila, kako so posameznikova dejanja in skupnostne iluzije medsebojno povezani in uokvirjeni z občutkom skupnega dobrega (Hastrup 2004: 468–469).⁷

O svojih predstavah o skupnem dobrem je študentom, bodisi z uporabo različnih tehničnih sredstev, po telefonu ali s spletno komunikacijo, tako pripovedovalo 25 žensk in 17 moških, ki so na najrazličnejše načine aktivni člani LAS Srce Slovenije. Šlo je za predstavnike oziroma predsednike najrazličnejših društev, podjetnike, zaposlene v različnih institucijah (občina, knjižnica, šola, muzej, center nevladnih (oziroma različnih

⁵ Pri katerem služi splet za pridobivanje informacij, medtem ko je pri sekundarnem spletnem raziskovanju njihov vir (raziskovanje denimo na spletu objavljenih dokumentov oziroma informacij) (Salmons 2012: 5).

⁶ S perspektive radikalnega empirizma so izkušnje raziskovalcev pomemben podatek, ki lahko v primerjavi z izkušnjami drugih pokaže tudi, ali je nekaj lokalna izkušnja ali le npr. specifično psihično stanje posameznika (Luhmann 2010: 213–214, 218).

⁷ V nasprotju z antropologijo temačnega antropologija dobrega namreč preučuje vrednote, moralo, dobro počutje, imaginacijo, empatijo, skrb, upanje, pojmovanja časa in sprememb, medtem ko se aktivistična antropologija poleg raziskovanja skozi opazovanje je udeležbo tudi neposredno vključuje v različna družbena gibanja (Ortner 2016: 58, 65).

civilnodružbenih) organizacij), samostojne kulturne delavce, upokojeince, študente;⁸ ena sogovornica je naknadno tudi sama spisala in posredovala predlog razvoja območja. 24 pogovorov (57 odstotkov) je potekalo s pomočjo videokonferenčnih spletnih orodij (23 s pomočjo Zooma), 12 (29 odstotkov) po telefonu, pet pogovorov (12 odstotkov) v živo, v enem primeru pa tako s pomočjo Zooma kot telefona. Pogovori so trajali različno dolgo, najkrajši (okoli pol ure) so bili večinoma telefonski. Na pogovore so se študenti vnaprej pripravljali s skupnim snovanjem okvirnih vprašalnikov in medsebojno poskusno izvedbo pogovorov (s pomočjo Zoom učilnic), s čimer so se skušali senzibilizirati za raziskovanje, posredovano s pomočjo IKT: skušali so se naučiti raziskovanja tudi s testiranjem spletnih pogovorov, kar naj bi zanetilo utelešeno, izkustveno razmišljanje in učenje, z igranjem vlog spodbudilo njihovo samozavest, utrdili pa naj bi tudi spomin na to, da so nelagodje, negotovost in strah sestavni del (ne le spletnih) pogovorov (Barone in Ammons 2021: 21, 26). Misliti kot antropolog namreč ni le intelektualna večšina in moralna pozicioniranost, ampak predvsem telesna izkušnja – drugega namreč skušamo razumeti tudi s pomočjo lastnega telesa kot inštrumenta razumevanja (McGranahan 2014: 24–26) – članek pa zato tudi premišljuje o možnosti utelešenega izkušanja in razumevanja pri tehnološko posredovanem raziskovanju. Temelji na transkriptih, povzetkih in refleksijah opravljenih pogovorov,⁹ nekaj vtisih o preučevanih krajih oziroma območjih,¹⁰ skupni analizi opravljenega raziskovalnega dela, ko so si študenti najprej medsebojno izmenjali izkušnje, nato pa jih v okviru spletnega seminarja delili še s celotno skupino in predstavniki LAS Srce Slovenije. V ospredju so torej opažanja študentov v zvezi s (s pomočjo IKT) posredovano komunikacijo in tovrstnim zbiranjem gradiva, njihove ponavljajoče se kot tudi izstopajoče opazke v zvezi z različnimi načini komuniciranja – v živo, s pomočjo spletnih orodij (ker so ga študenti uporabljali že za študij, najpogosteje Zooma), po telefonu. Članek tako posega na področje metod etnološkega raziskovalnega dela oziroma različnih načinov komuniciranja ter premišljuje o zbranih izkušnjah in njihovi strokovni vrednosti.

Dostopnost (spletno) posredovane komunikacije

Videokonferenčni pogovori sicer ne morejo nadomestiti skupnega fizičnega prostora pri pogovorih v živo, a bili naj bi »komplementarno orodje, ki je vsekakor boljše kot nič« (Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 115). IKT tako lahko omogoči dostop do fizično nedostopnih prostorov in posameznikov (gl. npr. Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 106, 111; Lloyd 2018: [3, 6, 9]), pa tudi do specifičnih informacij o posameznikih – ne le denimo o njihovih spletnih interakcijah, ampak tudi o njihovem izkušanju fizičnega prostora ali nekaterih dobrin. Če kot katerikoli, tudi komunikacija, posredovana s pomočjo IKT, nekatere vsebine tako bolj izpostavi, druge pa prikrije (Ahlin in Li 2019:

⁸ Odzvala se nista le dva predvidena sogovornika, člana LAS Srce Slovenije; namesto njiju sta študenta sama navezala stik z novima dvema sogovornikoma z obravnavanega območja.

⁹ Pri analizi, refleksiji in pisanju povzetkov naj bi bili študenti tudi pozorni, ali je šlo predvsem za prvoosebne izkušnje in mnenja oziroma za predstavljanje svojih oziroma interesov institucij, članic LAS Srce Slovenije.

¹⁰ Zaradi omejenosti gibanja na občine so vtise lastnih opažanj o preučevanih krajih oziroma območju prispevali le trije študenti.

8–9, 17–18), pa je dostopnost spletnih pogovorov kljub vsemu tudi omejena, in sicer na posameznike s tehničnim dostopom in za takšno komunikacijo potrebnimi veščinami.

Čeprav vajeni računalnikov, pametnih telefonov in spleta, so bili že študenti, večinoma nevajeni spletno ali telefonsko posredovanih raziskovalnih pogovorov, pogosto v zadregi:

Pred pogovorom sem bil nekoliko nervozen, ker je bil to moj prvi »Zoom intervju« in sploh, ker je šlo za pogovor z uradno osebo, ki je nisem še videl ali v živo spoznal. Nisem imel predstave, kako bo stvar izgledala. Morda sva za pogovor izbrala nekoliko nespreten termin ali pa je sogovornica imela občutek, da je ne bom predolgo zadrževal. (A. V., refleksija pogovora z B. S.; prim. npr. J. J., refleksija pogovora z M. B.)

57

Nekateri so ocenili, da je bilo kljub vnaprejšnjemu dogovoru zgolj s posredovanjem tehnologije stike težje vzpostaviti:

... tu pa je oseba sicer bila za in tudi za Zoom, a vendar sem ga moral po prvem klicu še kar nekajkrat kontaktirati [...] Osebnost mi je bilo kar neprijetno toliko drezati v osebo, ki je sploh nisem srečal; počutil sem se kot kakšen zavarovalni agent, ki skuša na vsak način prodati novo zavarovalno polico. (J. J., refleksija pogovora z M. B.)

Ne le med starejšimi sogovorniki so se študenti soočali z nepoznavanjem spletnih orodij in tehnologije nasploh:

S S. Z. sem stik navezala s telefonskim klicem, kjer sva se dogovorila za Zoom sestanek. Čeprav ga še ni uporabljal, ga je bil za ta namen pripravljen naložiti na računalnik in se naučiti z njim upravljati« (S. Z., refleksija pogovora s S. Z.).

Spletno navezovanje stika, poslavljanje in celotni pogovori so v primerjavi s situacijami v živo običajno trajali manj časa, npr.: »Pogovor bi se, o tem sem prepričan, podaljšal vsaj še enkrat toliko, če bi se oglasil v živo« (U. M., refleksija pogovora z A. M.; prim. Jowett, Peel in Shaw 2011: 366; MacLean 2020: 5). Pogoste iztočnice pogovorov pa so bile ravno aktualna zdravstvena situacija, z njo povezane različne distance ter digitalizacija in raba denimo Zooma (prim. Lupton 2020: [6–7]). Zaradi svojih izkušenj s študijem po spletu so vsaj nekateri študenti tudi upoštevali, da so pri spletno posredovanih pogovorih tišine oziroma molki lahko mnogo bolj neprijetni kot pri pogovorih v živo:

Iz predhodnih izkušenj z uporabo aplikacije Zoom sem se namreč zavedal, da bo dinamika pogovora nekoliko drugačna, kot bi bila sicer. Predvsem sem si želel biti na pogovor bolj pripravljen, tako da med samo izvedbo ne bi prihajalo do nepotrebnih prekinitev in tišin, kar se je navadno dogajalo, recimo med skupinskim delom preko Zooma, kadar nismo imeli dobro zastavljenih okvirjev in točk, ki naj bi jih predelali. Zato sem pred pogovorom skušal o sogovorniku izvedeti čim več, kar sem mu potem med intervjujem tudi povedal. (J. J., refleksija pogovora z J. K.)

Najpogostejša tehnična pomanjkljivost (spletno) posredovanih pogovorov pa je bila nedostopnost oziroma slaba povezava:

Dogovorila sva se za pogovor preko Zoom aplikacije. V tem času (3. 12.) je bilo na Primorskem (kjer preživljam karanteno) obdobje nalivov in vetra, kar je močno

vplivalo na mojo internetno povezavo, zato sva pogovor opravila z izklopljenima kamerama. Mislim, da to ni bistveno vplivalo na sam pogovor, je pa onemogočilo neverbalno komunikacijo in opazovanje reakcij sogovornika. (A. V., refleksija pogovora s S. Z.; prim. še npr. L. K., povzetek pogovora z Anon.¹¹ 2, M. M. E., refleksija pogovora z A. P., D. P., povzetek pogovora z B. P. in N. S., refleksija pogovora z J. B. P.)

Ali:

... sem imela veliko težav, kajti gospe J. nista pravilno delovala mikrofon in slušalke, zato se preko Zooma nisva zmogli slišati. Z gospo J. sva se trudili približno pol ure, če bi bilo možno popraviti, ampak neuspešno. Predvidevala sem, da so se uničile žice v slušalkah gospe J. Vzeli sva si pet minut odmora, kajti bilo je občutiti stres in razočaranje z obeh strani. Dogovorili sva se, da ostaneva priključeni na Zoomu, a le na kameri, da imava občutek, kot da sediva skupaj na kavici v neki kavarni. Kasneje sva vzpostavili kontakt preko telefona, a ker moj telefon ni imel možnosti snemanja samega pogovora, sem si izposodila bratov telefon, na katerem sem lahko posnela najin pogovor. Proces do začetka samega pogovora je res trajal samo pol ure, a občutek je bil, kot da je trajalo veliko več časa. (N. S., refleksija pogovora z J. B. P.)

Tehnične težave so vplivale tudi na transkribiranje, povzemanje in urejanje gradiva nasploh, saj »... zvok ni tako kakovosten, kot če besede snemam v živo« (M. B., refleksija pogovora s S. V.; prim. M. M. E., refleksija pogovora z A. P.). Zaradi prekinitev pogovorov ali tehničnih težav so pogovore nekateri transkribirali tudi le deloma: »Sogovornik prejme klic, zaradi tehničnih težav nadaljnji pogovor le povzemam po spominu in s pomočjo narejenih zapiskov ter zato pišem v 3. osebi ednine« (T. J., transkripcija pogovora z B. C.).

Slišati, videti, izkusiti – »speljati pogovor«

Če je bilo tehnološko posredovano raziskovalno delo novost za večino študentov, so tudi sogovorniki s takšnim načinom komunikacije torej šele prihajali v stik, a naj bi mu bili po ocenah študentov vseeno večinoma naklonjeni. Omogočil jim je namreč, da so v danih razmerah lahko predstavili svoje poglede, stališča, mnenja in ideje ter tako povečali možnosti za njihovo uresničitev: »Na koncu sem dobila vtis, da je sogovornica imela vtis, da lahko jaz s svojim spisom o njenih željah, idejah in potrebah v kraju dejansko prispevam k neki spremembi« (A. K., refleksija pogovora z B. B.; prim. A. K., refleksija pogovora z B. B., J. J., refleksija pogovora z M. B., A. V., refleksija pogovora z B. S. in druge refleksije pogovorov). Ker je večinoma šlo za vsestransko dejavne člane LAS Srce Slovenije, pa so po drugi strani študenti pogovore pogosto doživljali tudi kot izrazito poslovne, del »delovne obveznosti« oziroma kot pogovore z »uradno osebo«. V petih primerih so tehnološko posredovani ali pogovori v živo namreč potekali tudi med službenim časom oziroma na delovnem mestu sogovornikov¹² in zato bili sočasni

¹¹ Posameznike, ki ne dovolijo objave osebnih podatkov, označujem z Anon.

¹² Pri vseh ostalih to izrecno sicer ni navedeno, a bi jih kljub temu težko označila kot izrazito prostočasne pogovore v domačih okoljih, ločenih od siceršnjih (preživetvenih ali za posameznike iz najrazličnejših razlogov pomembnih) dejavnosti – sogovorniki so bili namreč (tudi) upokojnenci in zaposleni z različnimi delovnimi statusi (npr. samostojni podjetniki, samozaposleni, kmetje, študenti ipd.).

njihovim drugim delovnim obveznostim, denimo: »Najin pogovor je potekal preko Zooma [...] Sam pogovor je bil nekajkrat prekinjen zaradi njenih službenih obveznostih. Pogovor sva opravljala v knjižnici, kjer je zaposlena kot vodja knjižnice« (D. P., refleksija pogovora z B. P., prim. K. R., refleksija pogovora s K. K.). Večinoma so v svojih opazkah študenti torej pisali o formalnosti pogovorov in jo doživljali kot neprijetno – čeprav je formalen, nesproščen, posloven, uraden – in/ali neprijeten lahko tudi stik v živo, denimo:

K sreči sem se z gospodom V. zadnji trenutek uspela dogovoriti za srečanje v živo, saj on ne uporablja aplikacije Zoom, prav tako pa so se v teh dneh ravno sprostiti ukrepi v zvezi s prehajanjem občin [...] Gospoda bežno poznam že od prej in dejstvo, da bom govorila z njim, me je spravljalo v rahlo zadrego. A kar je treba, je pač treba. Mislim, da me niti ni prepoznal, poleg tega pa sem tudi nosila masko, ob čemer sem bila nekoliko bolj sproščena. (T. R., refleksija pogovora z D. V.)

A pri spletnih oziroma telefonskih pogovorih je občutek neprijetnosti pogosto pogojevala že tehnologija, ki poleg pogostih motenj (signala ipd.) tudi ne omogoča vzpostavitve (enakega čutnega) stika oziroma odnosa, multimodalnosti komunikacije v živo (prim. Howlett 2021: 3; Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 112–113; Sade-Beck 2004: 48).¹³ Tako denimo refleksije kažejo, da so bili za študente najtežji telefonski pogovori, ki lahko zaradi odsotnosti neverbalnih znakov in očesnega stika hitro postanejo mehanski in hladni (Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 115; prim. Ahlin in Li 2019: 8), denimo:

Zdi se mi, da je pomanjkanje zaupanja bilo predvsem posledica tega, da sva govorili preko telefona. Nisva imeli priložnost videti druga druge ter nasploh imeti neke okolice, ki bi lahko razbila formalno naravo pogovora. Velikokrat nisem znala razbrati v kakšnem razpoloženju je gospa. Sam način govora je bil precej uraden in sem res pogrešala možnost opazovanja izrazov na obrazu in telesne drža. (L. K., refleksija pogovora z Anon. 3; prim. L. T., refleksija pogovora z Anon. 4)

Študenti so jih ocenjevali kot izrazito naporene: »Pogovor po telefonu je vsekakor težje izvesti kot v živo, saj moraš sogovornika večkrat glasovno z medmeti spodbujati in mu dajati občutek, da slediš njegovi razlagi« (D. P., refleksija pogovora z V. K.). Ali:

Na začetku pogovora je bilo sogovornici izjemno neprijetno, bila je precej nezaupljiva. Poudarila je, da ji pogovor z nekom, katerega obraza ne more videti, ni prijeten. Zanimalo jo je, zakaj sploh potrebujem njene odgovore, čeprav sva se o tem pogovarjali že med dogovarjanjem za ta pogovor. Večkrat je izrazila mnenje, da ni primerna oseba za takšen pogovor, pa tudi to, da ne želi, da se jo kjerkoli omenja [...] V drugi polovici pogovora se je sogovornica sicer nekoliko sprostila in se tudi malce nasmejala, vendar pa so odgovori ostali kratki. Tekom celotnega pogovora sem torej morala zastaviti veliko več podvprašanj kot med terenskim delom, ki sem ga v drugačnih pogojih opravljala v preteklosti. (L. T., refleksija pogovora z Anon. 4)

Zaradi nevizualnega stika so si v telefonskih pogovorih sogovorniki večkrat skakali v besedo, težje je bilo ohranjati stik in občutek sledenja sogovorniku: »... ko si s

¹³ Čeprav denimo Janghorban, Latifnejad Roudsari in Taghipour trdijo, da Skype omogoča povsem enakovreden dostop do verbalnih in neverbalnih znakov komunikacije in zato enako pristne in kakovostne intervjuje, kot so intervjuji v živo (2014: 2).

sogovornikom v živo, lahko s svojimi telesnimi gibi, prikimavanjem in obrazno mimiko sogovorniku sporočaš, da ga poslušáš, se z njim strinjaš in podobno« (M. M. E., refleksija pogovora z A. P.; prim. K. R., Vtisi o kraju Slivna, Vače).

Spletno posredovani pogovori so bili po drugi strani po mnenju več študentov zaradi tudi vizualnega stika nekoliko bolj podobni pogovorom v živo:

Pogovor s K. je potekal preko Zoom povezave. Za razliko od prvega pogovora sva se s sogovornico vsaj videli in se mi zdi, da je bilo pogovor preko platforme Zoom izvesti lažje kot preko telefonskega klica, kot je to potekalo pri prvem pogovoru, še vseeno pa kakovost ni primerljiva s srečanjem v živo. (K. R., refleksija pogovora s K. K.)

60

Le za par izjem so bili videokonferenčni pogovori enako ali celo bolj sproščeni kot pogovori v živo,¹⁴ denimo: »Med pogovorom nisem imela občutka, da bi bila moja sogovornica zadržana, saj mi je brez zadržkov odgovarjala na vprašanja« (K. R., refleksija pogovora s K. K.). Ali: »Šele tehnične težave so me nekako spomnile, da pogovor pravzaprav ne poteka v živo« (L. T., refleksija pogovora z A. Č.). Še bolj pa naj bi to, kar so razumeli s formalnostjo, razblinjala skupna izkušnja fizičnega prostora oziroma materialnega okolja sogovornika, kar je lažje dosegljivo »... v živo, ko si z osebo deliš tudi fizični prostor, deliš nek dejanski trenutek, recimo, ko skupaj uživaš kavo v okolju, ki te zanima, in zraven poteka tudi neformalna komunikacija« (J. J., refleksija pogovora z J. K.). Tehnološko posredovano komunikacijo so študenti tako večinoma ocenjevali kot naporno:

Bi pa rada poudarila, da so mi daljši pogovori preko telefona ali Zooma veliko bolj naporni kot v živo, saj mora sam pogovor teči neprenehoma. Med samim pogovorom se mi ni zdelo, da lahko brez izgube pozornosti sogovorke prosim za malo premora. Ob refleksiji se mi seveda zdi, da bi lahko po kakšnih 40 minutah prosila, če lahko prekineva za par minut, toliko, da si lahko malo odpočijem. Pri terenskem delu preko telefona pa sem tudi opazila, da sem morala biti med pogovorom zelo pozorna, da sem čim bolj nadomeščala izgubo vizualnih sredstev komuniciranja (L. K., refleksija popovora z Anon. 2).

Na zaslonu aplikacije Zoom sicer enako kot v fizičnem okolju resda lahko vidimo obraze, premikanje oči, lahko tudi slišimo glasove oziroma skorajda klepetamo, zato do neke mere sicer gre za multimodalno komunikacijo, ki pa je vseeno neprimerljiva z bolj interaktivno komunikacijo v živo. Ljudje se na medsebojno prisotnost namreč nenehno uglašujemo, a v spletni komunikaciji si ne moremo privoščiti nenehnih prekinitev, časovnih neuskkljenosti in pogojenosti, prav tako ne moremo enakovredno interpretirati gibov in vzdihov, pogledov drug drugega ter medsebojnih spodbud. V komunikaciji s pomočjo Zooma se tako sicer nenehno trudimo analizirati neuskkljene poglede in (denimo zaradi tehnologije) prekinjeno komunikacijo, kar pa je vedno nezadostno in naporno, »zgodba o človeško-tehnološko-semiotskem neujemanju« (Blum 2020).

¹⁴ Po Howlettovi naj bi bili odnosi med spletnimi sogovorniki veliko bolj simetrični in manj formalni, manj naj bi bila v ospredju posameznikova družbena vloga, bolj pa njegovo intimno okolje (2021: 7–9). Pri nekaterih sogovornikih naj bi se zaupanje po spletu vzpostavilo zelo hitro, morda celo prej, kot bi se pri fizičnem stiku (Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 112–113), saj naj bi zaradi anonimnosti, nevidnosti, neočesnega stika in manjše podrejenosti družbeno zaželenim odzivom spletno okolje spodbujalo večjo iskrenost in odprtost (Lloyd 2018: [3, 6, 9]).

Kljub različnim tehničnim in drugim komunikacijskim težavam pa so študenti pogovore tako ali drugače izvedli, »speljali« in opravili študijsko obveznost, kar IKT (in telefon) potrjuje kot »komplementarno orodje, ki je vsekakor boljše kot nič« (Lo Iacono, Symonds in Brown 2016: 115), denimo: »Kljub začetnim težavam z vzpostavitvijo povezave in nekajkratnim prekinitvam signala sem se uspel s sogovornico pogovarjati dobe tri četrt ure« (U. M., refleksija pogovora z T. Š.). Ali:

To je bil drugi intervju, ki sem ga opravljal preko aplikacije Zoom. Z mislimi na pozitivne vtise s prvega tovrstnega pogovora sem k stvari pristopal nekoliko bolj pomirjeno [...] Pri prvem intervjuju se je pogovor odvijal nemoteno in dokaj naravno, če za naravno vzamemo staro prakso pogovora v živo. Lahko bi se izkazalo, da je to bila lažna pomirjenost, saj sem med intervjujem dobil občutek, da zadeve ne tečejo tako gladko, a celostno mislim, da se je tudi drugi pogovor solidno izpeljal. (J. J., refleksija pogovora z M. B.)

61

Veliko je torej bilo že, da so pogovori ponudili vsaj nekaj odgovorov na zastavljena vprašanja.

Vpogled v kompleksnost komunikacije: onkraj tehnološko posredovane podobe in besed

A kaj to zares pomeni? Kaj ponujajo »izpeljani pogovori«; kaj se v njih izgubi? Kot namreč kaže gradivo, so s formalnostjo tehnološko posredovane komunikacije študenti razumeli predvsem njeno strukturiranost, osredotočenost na posamezne teme, na vprašanja oziroma odgovore, na verbalne podatke. Če se torej sprašujemo, kaj je pri tehnološko (spletno ali telefonsko) posredovanih pogovorih izpostavljeno, kaj pa prikrito oziroma nedostopno, je najprej pomembno, kaj nas sploh zanima in čemu so (kakršnikoli) pogovori namenjeni. Če se namreč zadovoljimo z zbiranjem informacij, podatkov in predlogov v zvezi z neko temo, manj pa nas zanimajo razlogi, kontekst, pogojenost teh informacij, podatkov in predlogov, ki jih v največji meri lahko razbiramo predvsem iz materialnega prostora sogovornika (Ahlin in Li 2019: 8),¹⁵ so tehnološko posredovani (bolj ali manj formalizirani, strukturirani, »uradni«, osebni in odkriti) pogovori lahko povsem ustrezni. A ravno tehnološka posredovanost in fizična odsotnost oziroma manko skupnega fizičnega prostora sta lahko tudi razlog, da so sogovorniki v spletnih ali telefonskih pogovorih manj pozorni in sočasno osredotočeni na več dejavnosti, denimo: »Dvakrat je nekdo vstopil v sobo in zmotil sogovornico (nehote), nakar sem pomislil, da ima morda kosilo ali kakšne druge opravke, zaradi česar je nisem želel predolgo zadrževati, kar je morda podzavestno vplivalo na izogibanje podvprašanjem« (A. V., refleksija pogovora z B. S.). Sicer lahko le ugibamo, kaj od navedenega se pri pogovoru v živo ne bi zgodilo, a po

¹⁵ A tudi iz spletno posredovanih pogovorov, denimo:

Pogovor [...] je bil sicer poveden in izčrpen, hkrati pa nekoliko utrujajoč in naporen. Zelo pristen in prav nič virtualen, bi lahko rekli. In tudi precej dolg in na prvi pogled morda celo neuporaben. Njegov način informiranja je bila pravzaprav dolga pripoved, sestavljena iz množice anekdot in osebnih izkušenj, izčrpnega navajanja vseh »pomembnežev«, s katerimi se je V. v svojem aktivnem življenju srečeval in povezoval. Prav nič podoben izkušnji, ki sem je bila deležna pri Zoom pogovoru z D. Vendar se zdi, da je V. s svojim načinom pripovedovanja povedal mnogo več o sebi in osebnih vrednotah kot D. (T. K., refleksija pogovora z V. Z.)

Ahlin in Li nevirtualno raziskovanje oziroma geografska prisotnost omogočajo predvsem pogled zunaj podobe, ki jo ustvarijo pametni telefon ali kamera, vpogled v kompleksnost, ki je IKT ne more prenesti (2019: 8–9, 17–18). Resda je vedno odvisno predvsem od teme pogovora in osebnosti udeležencev, ali je mogoče v kakorkoli izvedenem intervjuju vzpostaviti dober odnos med sogovorniki (Lo Iacon, Symonds in Brown 2016: 115). A v zvezi z opravljenim raziskovalnim delom je med drugim zanimiv tudi nepisani kodeks oziroma bonton komunikacije v živo oziroma tehnološko posredovane komunikacije brez fizične prisotnosti sogovornikov v istem prostoru. Pogovor s pomočjo Zooma je morda še lažje prekinjati oziroma pozornost usmerjati tudi drugam, saj gre konec koncev za delo za računalnikom, sogovornika pa imata zato veliko bolj okrnjen vpogled v vsakokratni fizični prostor in situacijo drug drugega. Po eni strani sta vsak v svojem fizičnem prostoru, obenem pa se nahajata tudi v skupnem virtualnem prostoru in ta razpršenost prisotnosti in pozornosti je nekaj, kar je v primerjavi s pogovori v živo – kjer gre za sočasnost fizičnih prostorov, če ne že pozornosti – drugače. Tehnologija namreč omogoča sočasno večfunkcionalnost, da med pogovorom denimo še odgovarjamo na elektronsko pošto ali brskamo po spletnih straneh, kar je po eni strani lahko njena prednost, z vidika osredotočenosti na pogovor pa je lahko tudi njena pomanjkljivost, denimo: »Sogovornik je sicer zelo vešč uporabe tovrstnih komunikacijskih orodij [Zoom ipd. – op. p.], a ker je uporabljal telefon, nama pogovor večkrat prekinejo njegovi telefonski klici in s tem pretrgajo zvok, občasno pa tudi tok pogovora« (A. P., transkript pogovora z M. Z.; prim. N. S., refleksija pogovora z T. B.). Če je tako pri komunikaciji v živo nevljudno oziroma manj sprejemljivo sočasno odzivati se na telefonske klice in sporočila, med pogovorom klepetati z mimoidočimi ipd., se to, kaj je medsebojno sprejemljivo pri tehnološko, sploh spletno posredovanih pogovorih, morda šele zares vzpostavlja:

Konkreten problem v tem pogovoru so bili telefonski klici, ki so med zvonjenjem začasno blokirali najino povezavo. Jaz sem tako na trenutke izgubila rdečo nit pogovora, v sogovorniku pa je naraščala skrb, da bi se nanje moral oglasiti. Morda je zaradi samoumevne lahkotnosti tovrstnih pogovorov preko aplikacije stisnil najin pogovor v ozek časovni okvir. Na koncu nama je zmanjkalo časa, da bi se debata, po mojem mnenju, primerno razvila in na hitro sva jo zaključila, saj ga je na drugi liniji že čakala druga obveznost. Lahko je zaključiti debato preko telefona, malo težje je, že zaradi splošnega bontona, nekoga odsloviti v živo. (A. P., refleksija pogovora z M. Z.)

Morda so takšne situacije spletno posredovanih pogovorov pogostejše predvsem, če sta sogovornika v nesimetričnem odnosu, ko je želja oziroma potreba po pogovoru večja pri enem od njiju, denimo pri spraševalcu. Podobno je sicer lahko tudi pri pogovorih v živo, a je zaradi tehnološke posredovanosti preusmerjeno, razpršeno pozornost morda lažje prikriti, zaradi denimo neprijetnih premolkov pa srečanje tudi časovno prej zaključiti.

Zaključek: O fizičnem prostoru brez njegove izkušnje

Če spletno posredovani, sploh pa telefonski pogovori okrnijo multimodalnost komunikacije in če je (zaradi zgoščenosti, večje skoncentriranosti, drugačnega bontona) po mnenju večine študentov posredovana komunikacija precej napornejša in tudi krajša,

je bila v primeru sodelovanja z LAS Srce Slovenije tudi vsebinsko slabša in okrnjena. Študenti preučevanih krajev oziroma okolij sami večinoma namreč niso poznali oziroma jih niso imeli možnosti vsaj bežno tudi osebno izkusiti in nato izhajajoč iz tega zastavljati dodatna, individualizirana vprašanja. Lahko so sicer prisluhnili izkušnjam sogovornikov in njihovem dojemanju prostorov, a brez lastnega stika z njimi so se o krajih in območjih pogovarjali drugače, po njihovi presoji »manj poglobljeno«:

Zaradi covid-19 situacije si terena nisem imela možnosti ogledati v živo. Teren sem izvedla na način »kavč antropologije«, kjer sem podatke o naselju Vače pridobila z interneta in si pogledala fotografije, ki so dostopne na spletu, ter brala o ocenah kraja [...] Izkušnja seveda ni bila niti približno enako kakovostna, kot bi bila, če bi ta kraj videla v živo, saj bi se mi v tem primeru sproti porodila dodatna vprašanja in pogovor bi stekel bolj spontano. (K. R., Vtisi o kraju, Slivna, Vače; prim. npr. A. P., refleksija pogovora z M. Z. in T. R., refleksija pogovora z Anon. 4)¹⁶

Tehnološko posredovano raziskovanje kakovosti bivanja in pojmovanj razvitosti krajev je tako lahko ponudilo le pripovedi in predstave sogovornikov, ne pa tudi pripovedi o izkušnjah in predstav raziskovalcev o preučevanih območjih. Čeprav, kot že omenjeno, ključne razlike med (spletno) posredovanimi pogovori in pogovori v živo mnogi sicer ne prepoznavajo v njihovi vsebini, ampak v naboru sogovornikov in prostorih terenske raziskave (gl. npr. Howlett 2021: 6),¹⁷ se mi vseeno zastavlja vprašanje vloge raziskovalca v takšnih posredovanih pogovorih. Kaj lahko izve o temah, ki jih etnologija in antropologija sicer preučujeta s fizično prisotnostjo ob sogovornikih in v fizičnem prostoru? Študenti so se trudili, da bi izvedeli čim več, pogovore izvedli, »speljali«, dobili vsaj nekaj (občutka stika, informacij, mnenj, vtisov), kar je »boljše kot nič«, a bolj ali manj so ostajali obsojeni na posredovanje reprezentacij drugih. Posredovali so predvsem, kar je bilo izrečeno, ne pa tudi lastnih utelešenih izkušenj tako neposrednega medosebnega stika kot preučevanih krajev oziroma območij, iz katerih bi lahko aktivneje prispevali k raziskavi. Predvsem spletno posredovane pogovore tako resda lahko dojemamo kot razširitev etnološkega oziroma antropološkega raziskovalnega dela, drugačne prostore oziroma terenske dogodke, ko se sogovorniki ne srečajo v skupnem fizičnem prostoru na katerikoli lokaciji. Podobno kot dom je namreč tudi raziskovalno delo v fizičnem prostoru nestabilna kategorija, dostop do katere tudi zaradi spleta več ni pogojen le s fizičnim vstopom vanj. Tudi vrnitev s fizičnega terena oziroma lokacije namreč še ne pomeni tudi njegove absolutne zapustitve (Howlett 2021: 7, 10, 12–13). A različni prostori terenskega raziskovalnega dela, različni terenski dogodki vseeno proizvajajo tudi različne vsebine. Če s pomočjo spleta iščemo vpoglede v vprašanja, ki jih sicer večinoma raziskujemo v živo – denimo vprašanja kakovosti bivanja v fizičnih prostorih – vsebinsko bolj ali manj pristajamo na domet posredovanih reprezentacij brez njihove primerjave z denimo lastnimi opažanji, izkušnjami, brez prepleta obojega. Tehnološko posredovani pogovori namreč lahko prispevajo mnogo novih informacij o

¹⁶ Potrebo po srečanju v živo so sploh glede na temo prepoznali tudi nekateri sogovorniki: »... je imel sogovornik željo, da se vidiva v živo. Čeprav ni najbolj večš uporabe spletnih orodij, sem predvsem dobila občutek, da mu je pomembno, da prostore društva obiščem v živo« (A. P., refleksija pogovora z J. G.).

¹⁷ S pomočjo IKT ustvarjeni terenski dogodki naj bi še očitneje pokazali, kako se raziskovalec nikoli zares ne more stopiti s preučevanim okoljem in kako je vednost vedno le delna in omejena (Ahlin in Li 2019: 17–18).

denimo odnosu do tehnologije (sproščenost, formalnost, bonton komuniciranja), tudi o spletno posredovanih medosebnih stikih in njegovih mejah (Howlett 2021: 3). A vse to so nove, dodatne in drugačne informacije, prav tako relevantne in zanimive, ki pa o medosebnih stikih v živo in izkušnjah fizičnih prostorov brez stika z njimi ne pričajo. Tehnološko posredovani pogovori so pri raziskovanju razumevanj kakovosti bivanja in razvoja fizičnih prostorov zato lahko še kako koristno dopolnilo, ki po lastni izkušnji tega fizičnega prostora, zaznavah in opažanjih, stikih z ljudmi v živo, komunikacijo in vezi lahko pomagajo nadgrajevati ali ohranjati. Lahko so koristni pri denimo zbiranju dodatnih informacij, razjasnjevanju pomislekov, dvomov in nejasnosti, ki nastanejo ob trku različnih izkušenj ali informacij o prostoru, lahko so nenadomestljiv prihranek časa in poti na lokacije same – ko je potrebno v živo zbrane vtise in informacije urediti, dopolniti in analizirati. Podobno kot druge tehnologije lahko komunikacijo olajšajo, jo sploh vzpostavijo ali pa jo je zaradi njih mogoče ohranjati. A če so raziskovalna vprašanja povezana s fizičnimi prostori, dojemani kakovosti bivanja v teh prostorih in predstavami o njihovem razvoju – brez raziskovalčeve izkušnje teh prostorov, njihovega opazovanja, brez fizičnih srečanj z ljudmi v teh prostorih, osrednja raziskovana vsebina ostaja zelo okrnjena.

REFERENCE

- AHLIN, Tanja in LI, Fangfang
2019 From Field Sites to Field Events: Creating the Field with Information and Communication Technologies (ICTs). *Medicine Anthropology Theory* 6 (2): 1–24.
- BARONE, T. Lynne in AMMONS, Samantha K.
2021 ‚Ultimate Introvert‘ to the ‚Touchy-Chummy‘: Using Simulation to Teach Interviewing Skills. *Teaching Anthropology* 10 (3): 21–28.
- BLUM, Susan D.
2020 Why We’re Exhausted by Zoom. *Inside Higher Ed* 22. 4. 2020. <<https://www.insidehighered.com/advice/2020/04/22/professor-explores-why-zoom-classes-deplete-her-energy-opinion>> [3. 11. 2020].
- BOELLSTORFF, Tom
2010 *Coming of Age in Second Life: An Anthropologist Explores the Virtually Human*. Princeton in Woodstock: Princeton University Press.
- FINE, Gary Alan in ABRAMSON, Corey M.
2020 Ethnography in the Time of COVID-19: Vectors and the Vulnerable. *Etnografia e Ricerca Qualitativa* 2: 165–174.
- GÓRALSKA, Magdalena
2020 Anthropology from Home: Advice on Digital Ethnography for the Pandemic Times. *Anthropology in Action* 27 (1): 46–52.
- HAKKEN, David
2003 *The Knowledge Landscapes of Cyberspace*. New York in London: Routledge.
- HASTRUP, Kirsten
2004 Getting it Right: Knowledge and Evidence in Anthropology. *Anthropological Theory* 4 (4): 455–472.
- HOWLETT, Marnie
2021 Looking at the ‚Field‘ through a Zoom Lens: Methodological Reflections on Conducting Online Research During a Global Pandemic. *Qualitative Research*, Online first. <<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1468794120985691>> [19. 1. 2021].
- JANGHORBAN, Roksana, ROUDSARI LATIFNEJAD, Robab in TAGHIPOUR, Ali
2014 Skype Interviewing: The New Generation of Online Synchronous Interview in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* 9 (1): 1–3.

- JOWETT, Adam, PEEL, Elizabeth in SHAW, Rachel Louise
2011 Online Interviewing in Psychology: Reflections on the Process. *Qualitative Research in Psychology* 8 (4): 354–369.
- LLOYD, Joanne
2018 Online Qualitative Methods – Challenges and Opportunities (Prepublication Version of the Following Article). *Qualitative Methods in Psychology Bulletin* 26: [1–16].
- LO IACONO, Valeria, SYMONDS, Paul in BROWN, David H. K.
2016 Skype as a Tool for Qualitative Research Interviews. *Sociological Research Online* 21 (2): 103–117.
- LSE Digital Ethnography Collective Reading List
2020 <<https://zoeglatt.com/wp-content/uploads/2020/03/LSE-Digital-Ethnography-Collective-Reading-List-March-2020.pdf>> [30. 9. 2021].
- LUHRMANN, Tanya
2010 What Counts as Data? V: J. Davies in D. Spencer (ur.), *Emotions in the Field*. Redwood City: Stanford University Press, 212–238.
- LUPTON, Deborah (ur.)
2020 Doing Fieldwork in a Pandemic. <https://docs.google.com/document/d/1cGjCABB2h2qbduTgfgribHmo_g9B6P0NvMgVuiHZCl8/edit?ts=5e88ae0a#> [18. 7. 2021].
- MACLEAN, Lauren M. [idr.]
2020 Disrupted Fieldwork: Navigating Innovation, Redesign, and Ethics during an Ongoing Pandemic. *Qualitative and Multi-Method Research* 18 (2): 1–8.
- McGRANAHAN, Carole
2014 What is Ethnography?: Teaching Ethnographic Sensibilities without Fieldwork. *Teaching Anthropology* 4: 23–36.
- MILLER, Daniel
2011 *Tales from Facebook*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- ORTNER, Sherry B.
2016 Dark Anthropology and Its Others: Theory since the Eighties. *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 6 (1): 47–73.
- PODJED, Dan
2019 Snovanje prihodnosti antropologije. *Etnolog* 29: 15–33.
- POSTILL, John
2016 Doing Remote Ethnography: Studying Culture from Afar. V: L. Hjorth [idr.] (ur.), *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. New York: Routledge, 1–10. <https://www.academia.edu/20346933/Doing_remote_ethnography> [18. 7. 2021].
- SADE-BECK, Liav
2004 Internet Ethnography: Online and Offline. *International Journal of Qualitative Methods* 3 (2): 45–51.
- SALMONS, Janet
2012 Designing and Conducting Research with Online Interviews. V: J. Salmons (ur.), *Cases in Online Interview Research*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1–29.
- Spletni vir 1: O LAS <https://las-srcceslovenije.si/sl_SI/o_las/> [18. 7. 2021].

BESEDA O AVTORICI

Dr. Mateja Habinc je izr. prof. na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarja se predvsem z etnologijo Slovenije, in sicer z rituali, prazniki in prireditvami, z različnimi odnosi do dediščine, tradicije in spominjanja, procesi dediščinjenja in dediščinskimi skupnostmi, časovno jo najbolj zanima obdobje socializma in sodobne Slovenije. V zadnjem, z epidemijo covid-19 zaznamovanem obdobju se ukvarja tudi s spremembami visokošolskega izobraževanja in raziskovanja.

ABOUT THE AUTHOR

Mateja Habinc, PhD., is an associate professor at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts at the University of Ljubljana. She is mainly involved in the ethnology of Slovenia, specifically with rituals, holidays and events, with various attitudes to heritage, tradition and remembering, processes of heritage-making and heritage communities, while temporally she is most interested in the period of Socialism and modern Slovenia. In the recent covid-19 marked period she has also been looking into changes in higher education and research.

SUMMARY

“Initiating a conversation”: The expressiveness of technologically conveyed communication about physical spaces and living in them

The article discusses methods in ethnological research work or different ways of communicating. It considers “anthropology from home”, particularly primary communication and research conveyed with the help of the internet, and taking the example of a study into physical space analyses its advantages and disadvantages.

The literature mostly agrees that technologically conveyed research is “better than nothing” since it allows access to geographically inaccessible interlocutors, but the sample of these is still limited to those individuals with technological access and the necessary skills. Online communication is also said to redefine the understanding of the field, which is no longer necessarily only physical, but can also be virtual. However, telephone conversations and, above all, online conversations about the quality of living and understanding the development of individual places, or the area of The Heart of Slovenia Local Action Groups, show that, above all, different terrain bring different content. For if I ask what technologically conveyed research facilitates and is therefore “better than nothing”, the answer is the representations, stories, images and ideas of my interlocutors. A researcher without physical contact with her interlocutors and their material environments does not have her own embodied experiences, which she could otherwise use as a starting point for an additional deeper exploration and research. In (technological) conveyance, the multimodality of communication is to a large extent lost, conversations can become more structured, focused on individual themes and answers, and on verbal data. Because of the absence of the shared physical space, the presence and attention of the interlocutors can become diffuse, while at the same time the communication, the unwritten rules or the etiquette of which may still be in the process of being established, is temporally more condensed, demanding greater concentration and effort from the questioner, and can also be affected by the fear of pauses and silences.

Thus if we are interested primarily in our interlocutors’ representations, information, data and suggestions in connection with a theme, technologically conveyed conversations can be a complementary tool. But only non-virtual research, i.e. geographical presence, allows us to see beyond the image created by smartphones or cameras, an insight into the complexity that technology cannot offer (Ahlin and Li 2019: 17–18).